матеріали
на допомогу
бібліотекареві

розкриття фондів релігійної літератури

випуск 2

НЕТРАДИЦІЙНІ РЕЛІГІЇ

Міністерство
культури й мистецтв України

●

Одеська державна
наукова бібліотека імені М. Горького

РОЗКРИТТЯ ФОНДІВ РЕЛІГІЙНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Випуск II

Нетрадиційні релігії

Матеріали
на допомогу бібліотекарові

Упорядник
Г.В. Устюжаніна

●

Одеса
1996

ДО ЧИТАЧА

У попередньому випуску посібника "Розкриття фондів релігійної літератури" /1993/ йшлося про священні книги трьох світових релігій - християнства, ісламу, іудаїзму та про присвячену їм літературу. Але в Україні окрім цих трьох конфесій існують так звані нетрадиційні релігійні культи - вони з"явилися порівняно недавно і легалізували свою діяльність останніми роками. У черговому випуску посібника, який ми пропонуємо увазі бібліотечних працівників, наведено короткі характеристики найбільш поширених у нашій країні нетрадиційних культів, а також оглянуто літературу на цю тему. Вміщено список літератури, що вийшла друком протягом 1985-1995 рр. Посібник розрахований на бібліотечних працівників для самоосвіти і роботи з читачами.

●

Відповідальний редактор
Л.О. Жирнова

●

Рецензент
П.К. Лобазов,
професор Одеського державного
університету імені І.І. Мечникова

●

Редактор
І.С. Шелестович

© Г.В. Устюжаніна,
Упорядкування, 1996.

Нетрадиційні релігії /або культи/ - це термін, який використовується для визначення культів і вірувань, що виникли в 60-70-х роках нинішнього століття на Заході, а згодом поширились і у нас. Поява нових культів, часом екзотичних і шокуючих, була, певною мірою, формою соціального протесту проти духовних цінностей сучасного суспільства. Хвилі нових культів завжди виникали на грунті соціально-економічних потрясінь - цей процес ми спостерігаємо в країнах Східної Європи, зокрема в Україні. Основний контингент прихильників нетрадиційних культів становить молодь, переважно, освічена, її потяг до релігійної екзотики - це пошук нових духовних орієнтирів. Важливим фактором появи нетрадиційних культів і модернізації традиційних є й прагнення привести у відповідність до вимог часу догми й цінності ортодоксальної релігії. Прихильники нових релігій намагаються знайти сенс життя в еклектичних вченнях, що є сумішшю елементів різних релігій - християнства, буддизму, індуїзму, ісламу, а також окультизму, теософії, антропософії - і відповідають їхньому культурному й освітньому рівню. Часто це є спробою створити культ підсвідомого, де головним є інтуїція і інстинкт, що особливо притаманне релігійним вченням Сходу. Вважається, що переживання незвичних станів, просвітлена свідомість, інтуїтивне і божественне прозріння начебто можуть дати відповідь на питання буття. Мета таких релігій - глибоко укорінити містичний досвід в масах. Особливо привабливим у нетрадиційних релігіях, зокрема у східних культах, для їхніх прихильників є те, що вони вимагають від людини спроб, змінюючи свою свідомість, творити себе, здійснити свою внутрішню "тиху революцію", відкидаючи церковні догмати.

З одного боку форми діяльності нових культів, система їх-

ньої аргументації, найбільш типові сюжети та символи відтворюють специфіку традиційних релігій, більшість з них спирається на священні книги традиційних релігій, хоча тлумачить їх на свій кшталт. З іншого боку, нетрадиційні релігії відрізняються від звичних конфесійних форм спілкування своїми організаційними принципами, стосунками між людьми - відсутні жорсткі організаційні структури, а цілісність забезпечується індивідуальним спілкуванням. Форми їхньої організації - це "сім"ї", "братства", "комуни", "ашрами" /монастирі/. Групу віруючих, як правило, очолює "вчитель", гуру, новоявлений пророк.

Сучасні вчені-релігієзнавці класифікують нові культи в залежності від їхнього походження. Так, американський вчений Т.Роззак виділяє 145 напрямів нетрадиційних релігійно-містичних вірувань, український релігієзнавець В.Єленський - 8, російський С.Гречишников - 12 течій.

Визначимо найбільш характерні:

- культи, що продовжують традиції східних азіатських релігій: буддизму, індуїзму. /Рух Харе Крішна, Міжнародне товариство трансцендентальної медитації та ін./;
- віровчення, що виникли на основі християнства /церква Сан М"юна Муна, Рух Ісуса, Церква уніфікації, Діти бога та ін.;
- синтетичні релігії, що ставлять за мету поєднати світові релігії /напр., віра Бахаї/;
- неоязичники /напр., РУНВіра/.

Крім того, існують містико-оздоровчі групи, теософські, антропософські течії, сцієнтистські рухи /від лат. scientia - знання/, які на думку деяких вчених посідають проміжне місце між релігією і філософією.

Позаяк більшість нетрадиційних релігій має ознаки різних напрямів, природно, що ця класифікація є певною мірою умовною.

У нашому посібнику мова йтиме про найбільш поширені культи, які репрезентують різні течії і напрями.

О

Серед нових культів в Україні найбільш поширеним є Міжнародне товариство свідомості Крішни, або, як ще його називають, Рух "Харе Крішна", який є яскравим прикладом розвитку східної релігійної традиції. Товариство засноване 1968 р. у США місіонером з Індії, відомим під ім"ям Бгактіведанта Свамі Прабхупада. В індуїзмі Крішна не є головним богом, він має людську подобу та поважається як легендарний герой, численні зображення Крішни, який грає на дудочці, прикрашають індуїстські храми. Відповідно ж до віровчення крішнаїтів Крішна - верховний персоніфікований бог, першопричина усього, що існує /багаторазове повторення мантри на честь Крішни сприяє нібито стану єднання віруючого з богом/. Від раннього індуїзму вони запозичили систему головних понять: "карма" - закон впливу на долю людини його добрих і злих діянь, "інкарнація" - втілення Абсолюту в матеріальній формі та ін., але вийшовши за межі індуїзму, крішнаїзм став релігією наднаціональною.

Прабхупада народився у Калькутті 1896 р., з 1950 р. присвятив своє життя релігійній діяльності. Він випустив понад 60 томів перекладів і оглядових нарисів з індійської класики у галузі філософії й релігії та коментарів до них. Міжнародне товариство свідомості Крішни, засноване ним у США, має освітні та культурні центри у багатьох країнах світу. Видавництво Бгактіведанта, засноване 1972 р., з успіхом розповсюджує книги "вчителя", перекладені багатьма /понад 50/ мовами світу.

Священною книгою крішнаїтів є широко відома пам"ятка індійської культури - "Бгагавад-Гіта", одна із священних книг індуїзму. "Бгагавад-Гіта"[1] /в перекладі з санскриту "пісня господня"/, найважливіша частина давньоіндійського епосу Махабхарата, створена приблизно в III ст. до н.е. Це один із найвідоміших філософських творів давньої Індії, який мав для її історії те ж значення, що і Новий Заповіт для західної цивілізації. В ній відбито цілісне уявлення індійців про такі філософські й релігій-

[1] Повний опис див. на с. 24.

ні категорії, як "людина", "сог", "сенс життя".

Сюжет Махабхарата - це історія народження, виховання і суперництва двох гілок царського роду, двоюрідних братів Кауравів та Пандавів. Перші - втілюють демонічну, другі - світлу, божественну основу. "У довгій низці подій, ускладнеїй нескінченними вставними епізодами, повчальними історіями, бесідами, настановленнями є одна точка, в котрій протистояння ворожих кланів досягає найвищої напруги. Це та мить, коли вороги після довгих років суперництва і взаємних образ, ненависті, замахів на життя, воєнних приготувань приводять свої величезні армії на ратне поле, шикують їх у бойовому порядку і перед тим, як кинутися у бій, замовкають і дивляться в обличчя один одному. В цей момент жахливої тиші і найбільш настійної рівноваги починається Бгагавад-Гіта"[1].

За формою цей твір - низка релігійно-філософських діалогів між одним з Пандавів - Арджуною і богом Крішною. Розмова відбувається перед битвою. Серед ворогів, з якими Арджуна повинен битися, він упізнає своїх друзів, родичів. Герой вагається, він непевний у своєму праві убивати, порушуючи закони життя. Крішна ж вчить бути вищим за земні прихильності і виконувати "вище призначення". Повчання Крішни виражається у формі "бесід", кожна з яких розкриває один із принципів "йоги". Послідовно перелічуються всі етапи сходження до вищої мудрості. Назви "бесід" визначають їхній зміст. Наприклад: бесіда 3 "Йога дії", бесіда 7 "Йога знання і його здійснення", бесіда 15 "Йога найвищого духу". Перемога над власними почуттями /напр., такими, як жадоба до багатства, егоїзм/ робить людину досконалою. Згідно з вченням Крішни люди приречені на безмежну кількість повторних народжень, але мають свободу волі - від вчинків кожного залежить, в "нижчих" чи "вищих" формах життя він буде існувати в наступному народженні. Вищі моральні якості людини - це покірливість, терпіння, служіння обов"язку. Світ образів "Бгагавад-Гіта", її своєрідна поетика, філософія, етика можуть стати своєрідним

---

[1] Семенцов В. Бхагавадгита в традиции и в современной научной критике. - М., 1985. - С. 6.

ключем для розуміння східної філософської традиції.

Перший європейський переклад /англійською мовою/ "Бгагавад-Гіта" з"явився 1785 р. 1788 р. з цього перекладу було зроблено вторинні переклади на французьку і російську мови. Європейські діячі культури віддали належне красі й величі поеми, раніше невідомим ідеям та образам. В.Гумбольдт 1826 р. писав про "Бгагавад-Гіту": це "найпрекрасніша, мабуть, єдина істинно філософська пісня, з тих, що існують на будь-якій мові". До "Бгагавад-Гіти" зверталися у своїй творчості Й.В.Гете і Г.В.Гегель, В.Гумбольдт, Р.У.Емерсон, Р.Ролан, В.І.Вернадський.

Повний український переклад "Бгагавад-Гіти" надрукував журнал "Всесвіт" /1981, № 11; 1991, № 4/. Як зазначено у редакційній примітці, це "перша спроба української інтерпретації "Бгагавад-Гіти".

Для тих, хто бажає познайомитися з "Бгагавад-Гітою" радимо спершу прочитати книгу: Семенцов В.С. Бхагавадгита в традиции и в современной научной критике. /М., Наука, 1985. - 284 с./. Автор присвятив вивченню "Гіти" багато років, переклав її і запропонував власне тлумачення пам"ятки індійської і світової культури. Книга цікава і корисна не лише фахівцям, знавцям цієї теми, але й широкому колу читачів.

У розділі "Загальний характер пам"ятки" можна ознайомитись з коротким викладом змісту, основною філософською концепцією "Бгагавад-Гіти", простежити її зв"язки з іншими частинами індійського епосу. Автор розповідає також історію створення пам"ятки, її європейських перекладів, а також її вивчення. Подальше знайомство з книгою В.С.Семенцова вимагає від читача більш глибокого проникнення в суть питання. У додатку вміщено переклад самої "Бгагавад-Гіти", зроблений автором, книга має бібліографічний покажчик літератури.

Послідовники Руху "Харе Крішна" дуже активно пропагують свою літературу, але замість класичної "Бгагавад-Гіти" вам запропонують твір Прабхупади "Бгагавад-Гіта як вона є". В яскравій обкладинці, видана як українською, так і російською мовами, вона являє собою виклад "Бгагавад-Гіти" з досить-таки широкими коментарями. Саме вони, вміщені після кожного вірша, розкривають суть

релігійних поглядів послідовників Крішни. Обсяг коментарів перевищує обсяг самої "Бгагавад-Гіти". Вони розраховані на сучасного читача і пристосовані до рівня людини, вихованої в традиціях західної цивілізації.

Засновник Руху "Харе Крішна" написав ще десятки книг пропагандистського змісту /їх розповсюджують самі крішнаїти/, деякі з них надходять до бібліотек. Як приклад можна навести книгу цього автора "До висот свідомості Крішни" /I/. Про її зміст свідчать назви розділів: "Людське життя чи життя тварини?", "Тяжка боротьба за щастя", "До миру в суспільстві", "Крішна, який він є".

О

Майже всі нині відомі нетрадиційні релігії мають наднаціональний характер. Зародившись в основному в країнах Заходу, вони знаходять своїх прихильників в Україні та інших країнах Східної Європи. РУНВіра - Рідна Українська Національна віра - явище суто українське, хоча виникла вона теж за кордоном, у США в 60-х роках нинішнього століття. Її засновник - наш співвітчизник Лев Силенко. Відомий історик, етнограф, шумеролог і філософ поставив за мету створити національну віру, використавши для цього загальноукраїнську міфологію і язичництво, а разом з тим сучасні філософські, етичні й світоглядні поняття. "Я гість Дажбожий, посланий до мого народу Духом Предків", - пише про себе Л.Силенко у своїй книзі "Мага віра", в якій викладено основи віровчення і яку послідовники РУНВіри вважають священною.

На відміну від язичницької дохристиянської віри РУНВіра визнає лише одного бога - Дажбога. Світ, за Л.Силенком, не є творінням Дажбога, він існує й існуватиме вічно, утримуваний у сучасному стані завдяки Дажбогові. Світ - триєдиний: Яв - світ матеріальний, Нав - світ духовний, Прав - світ законів і правил, і зображується у вигляді тризуба. РУНВірці підкреслюють гуманістичний характер своєї віри, оскільки в ній немає поняття кінця світу. Рай і пекло для її вірних - це стан душі.

РУНВіра має 17 заповідей, серед них, наприклад, такі: "Вір у себе", "Люби родичів своїх", "Живи для добра України". Із

східних релігій РУНВіра запозичила закони "правильного життя", що включають "правильне мислення", "правильне бажання", "правильне харчування" тощо. Основу свят і обрядів складають елементи культу древніх слов"ян. Як зазначає засновник нової віри, "РУНВіра - віра єднання людини з природою, вміння людини відчувати її душею". Відзначаються такі свята, як свято жайворонків, свято повернення птахів, свято першої борозни, зажинки та ін.

Твір "Мага Віра" складається з 52 розділів - 52 днів мислення. Журнал "Наука і суспільство" /1991, № 10/ надрукував фрагменти цієї книги. Перші два розділи присвячені стосункам між батьками й дітьми, між родичами. "Батько", "Мати", "Син" - це святі поняття, і духовна аура роду - родичів дає людині силу і наснагу в житті. Наведемо один з уривків: "Родичі вчили мене: "Не нарікай на погоду, на сонце, на людей, на світ. Не нарікай на життя, що воно не таке, як ти собі бажаєш, зроби сам, щоб воно було краще, вір у себе, і прямуючи до мета, перемагай усі труднощі". В тексті наводяться спогади дитинства, роздуми про духовність і мораль у стосунках між людьми. Великого значення набуває заклик до утвердження національної гідності через духовність, моральну чистоту, любов до своєї країни, народу, до природи і культури.

Треба відзначити, що "Мага Віра" написана в умовах еміграції. Політичні та ідейні тенденції цього твору - характерні для української діаспори 60-70-х років нашого століття, і Лев Силенко виступав як свідомий противник політичного ладу, що склався на нашій батьківщині на той час.

Осередки РУНВіри зареєстровані майже в усіх обласних центрах України.

Ті, хто бажає глибше вивчити проблему РУНВіри, повинні знати, що за кордоном існує дві течії послідовників української дохристиянської віри. Окрім тієї, що поширилася в Україні, є течія, започаткована вченим, філософом, санскритологом В.Шаяном /1908-1974/. Власне на його ідеях виникло вчення Л.Силенка, ставши потім окремою конфесією. З творами Шаяна та його однодумців знайомить часопис "Український світ" /1992, № 1, 2, 3-6; 1994, № 1-2/.

Однією з особливостей сучасного світосприйняття є спроба поєднати науку і релігію, і деякі нові культи існування вищих сил намагаються обгрунтувати науково. Засновники нових релігій часто апелюють до сучасних наукових знань, намагаючись вписати свої ідеї в масив сучасних наук. Так, Преобхупада постійно посилається на нові фізичні відкриття, Сан Мун виступає за уніфікацію всіх наук на базі свого вчення, Церква сайентології звертається до природничих наук. Релігієзнавець Митрохін писав: "Між наукою і релігією пролягла своєрідна нейтральна полоса, де вже відсутні забобони, але ще не створено цілісної теорії, здатної пояснити світ. Саме ця територія, як правило, стає притулком псевдонаукових теорій, що виступають у формі релігійних поглядів або квазірелігійних утворень, що посилаються на науку"[1]. Зразком такого релігійного об"єднання є Церква сайентології /від лат. scientia - знання/, заснована у 1955 р. у США Р.Хаббардом. Засновник нової віри намагався знайти себе в різних сферах діяльності: він здобув університетську освіту, служив у морській піхоті, працював у галузі фізики, математики, кібернетики, писав фантастичні оповідання. Заснуванню Церкви сайентології передувала праця над книгою "Діанетика"[2] /1951/, яка стала своєрідною "священною книгою" для послідовників сайентології. Діанетику сам Р.Хаббард визначає так: "Це чітко організована наука про мислення... вона містить терапевтичний метод, за допомогою якого можна вилікувати людину з гарантією повного одужання, вона відкриває в людині раціональність і можливість, що набагато перевищують середній рівень...". Твір складається з 3 книг. У першій автор викладає міркування щодо мети людського життя. Він стверджує, що в основі усіх наших вчинків лежить прагнення вижити. У другій книзі Хаббард обстоює думку, що джерелом захворювань є негативні записи нашої підсвідомості. Мозок людини,

[1] Див.: Митрохин Л.Н. Религии нового века. - М.: Сов. Россия, 1985. - С. 122.

[2] Наш читач має змогу познайомитись з російським виданням 1993 р. Повний опис див. на с. 27.

вважає автор, наче комп"ютер, записує всі явища життя, ці записи підсвідомо можуть відтворюватись і позначатися на здоров"ї, долі і вчинках людини. Через негативні записи пам"яті "...людина діє руйнівно, ірраціонально, ведучи війни, вбиваючи, знищуючи цілі народи" /с. 68/. Третя книга - про те, як позбутися негативних записів, а значить і захворювань за допомогою діанетики - спеціальної методики, розробленої Хаббардом. На думку автора, діанетика здатна зробити людину здоровою і щасливою. Свій оздоровчий метод він оцінює як відкриття у науці, яке може зробити досконалим не лише окрему людину, але і весь світ.

Хаббард організовував масові сеанси психотерапії, поступово вносячи в них містичний відтінок. Відомо, що психіка людини значно легше піддається впливу, якщо на неї діють від імені надприродних сил. Тому не дивно, що у 1955 р. з"являється книга "Сайентологія: основи мислення", в якій Р.Хаббард проголошує себе пророком нової істини, здатної перебудувати світ. Наскільки ці наміри були серйозними, свідчить те, що засновник нової віри навіть ввів нове літочислення, яке починається з року написання "Діанетики". Поява цієї книги знаменувала заснування нової віри - Церкви сайентології.

Рон Хаббард доклав чимало зусиль, щоб розповсюдити своє вчення у світі, він є автором праць і досліджень з сайентології. Останніми роками ці твори друкуються і російською мовою. Так, наприклад, 1994 р. у Москві вийшла друком книга "Проблемы работы"[1], в основу якої покладено праці Р.Хаббарда. Його власний вислів "Сайентологія - наука життя і має широке застосування" можна було б узяти за епіграф до цієї книги. Вона мало скидається на релігійну і більше нагадує поради психолога. Головна думка автора: щоб досягти успіху, треба навчитися контролювати себе і події навколо себе. Книга складається з розділів: "Як зберегти за собою робоче місце", "Як упорядкувати повсякденне трудове життя", "Секрет ефективності", "Життя як гра", "Як досягти успіху".

Починаючи з 90-х років Церква сайентології почала свій похід на завоювання посткомуністичного простору.

[1] Повний опис див. на с. 27.

○

Серед нетрадиційних релігій існують і такі, що духовно поневолюють людину, здійснюючи контроль над усіма сторонами її життя і діяльності. Ці релігійні організації у релігієзнавстві називають тоталітарними. Серед найбільш відомих організацій цього типу - релігійні общини АУМ Сінрікьо і "Біле братство". Такі культи повністю відлучають людину, особливо молодь, від суспільства, батьків, навчання. З метою маніпулювання психікою молодої особи новоявлені гуру використовують гіпноз і інші психологічні методи впливу. Прихильники АУМ Сінрікьо, наприклад, і не приховували, що експериментували з медитацією і прямим впливом на психіку людини шляхом введення спеціальних препаратів та за допомогою комп"ютера. Як свідчить досвід, "розкодувати" людину, до якої ці методи застосовувалися, дуже важко, навіть досвідченому психіатрові. У багатьох країнах, зокрема, в Україні /в Києві/, батьки, чиї діти стали жертвами подібних сект, створюють спеціальні комітети, які намагаються протидіяти цим сектам.

Організація АУМ Сінрікьо була заснована в Японії 1989 р. Новий культ, створений Секо Асахарою, поєднував поклоніння індуїстському божеству Шиві з буддизмом, доповненим йогою та мудрованою медитацією. У розповсюдженій брошурі "Істинна віра АУМ. Запрошення на святу Істину" вчення виглядає цілком прийнятним: це і альтруїстична ідея спасіння всіх і кожного, і завдання постійного самовдосконалення. Від радикальних християнських сект вчення АУМ Сінрікьо запозичило віру про кінець світу, що станеться незабаром. Секо Асахара стверджував, що ще до 2000 р. розпочнеться нова всесвітня війна, яка буде нічим іншим, як війною нервово-паралітичних газів. Секта готувалася до хімічної війни, закупала хімікати і зброю, будувала очисні споруди при своїх культових будинках.

У 1992 р. Секо Асахара приїздив до Росії. Після кількох благодійних акцій і зустрічей з високопоставленими особами секта дістала доступ до засобів масової інформації, зокрема, до

радіо. Як повідомляв журнал "Эхо планеты", за щоденну трансляцію своєї програми на радіостанції "Маяк" керівництво секти сплачувало 800 тис. доларів на рік. Секта не скупилась на гучні рекламні кампанії, вона утримувала власний симфонічний оркестр із 100 музикантів, неодноразово орендувала спорткомплекс "Олімпійський" для масових медитацій, що сприяло поширенню її впливу. Апофеоз діяльності секти - жахлива акція в Токійському метро 1995 р., коли сотні пасажирів було отруєно.

Про діяльність секти докладно розповідають статті В.Головніна "Звонок от бога Шивы" і О.Колосовської "Секта"[1].

○

Зразком нетрадиційного тоталітарного культу, що увібрав у себе доктрини різних світових релігій: християнства, індуїзму, буддизму, є відоме "Велике Біле братство", що розпочало свою діяльність в Україні 1990 р. Його осередки існували і в інших країнах СНД. Засновник "Братства" Ю.Кривоногов, математик, кібернетик, автор 14 праць у галузі кібернетики, біоенергетики та ін., проголосив себе "месією" і разом зі своєю обраницею М.Цвигун залучив до нової віри сотні молодих людей. Прийнявши нові імена, "божественна пара" стала уособленням святості і об"єктом поклоніння для своїх вірних. При цьому був використаний вже випробуваний сценарій: коли 1954 р. південнокорейський євангеліст Сан Мюн Мун заснував Церкву уніфікації, його дружина виступила у ролі "матері" світобудови, сам Мун - у ролі "батька".

Посібниками, що роз"яснювали основи віровчення "Білого братства", на перших порах були листівки, газети, що видавалися "Братством". Засновник нової релігії написав і видав твори: "Вчення про фохат" /божественне світло/, "Пророцтво про кінець слов"янського народу", збірники "божественної" поезії. В своїх проповідях нові пророки посилалися на Біблію, біблійські книги

---

[1] Повний опис див. на с. 28.

Ісайї, Ієремії, Даниїла. Разом з тим вони оперували такими поняттями, як "карма", "аура", запозиченими в індуїзму, вдавалися до медитативної практики, що характерно для східних релігій. На відміну від багатьох нетрадиційних культів ця віра не визнавала інших віроспові дань, оголосивши їх, як і світські інститути, демонічними.

Центральною засадою нової віри було твердження про близький кінець світу /призначався на 23.XI.93/. Спасінням від "кінця світу" міг бути лише вступ до "Білого братства". Віруючий в ім"я спасіння мусив кинути сім"ю, роботу, навчання. Пропагандистська діяльність секти виявилася, на жаль, надзвичайно ефективною: молоді люди кидали рідні домівки, вбиралися у білий одяг і прямували до Києва зустрічати кінець світу.

Досить докладно про "Біле братство" розповідається в статті І.Нікітіна "Белое братство Юсмалос" /Этногр. обозрение, 1995, № 2/. Автор, що деякий час провів серед членів цієї секти, розповів про історію її створення, діяльність та основні догми вчення, він вважав, що зрешт засновника "Братства" ще не означає остаточного припинення діяльності секти. Про це свідчить історія подібних сект на Заході.

Одним із популярних релігійних вчень у сучасному світі є віра Бахаї /понад 5 млн. послідовників/, фундаментальним для якої є принцип єдності, що полягає у визнанні існування бога для всіх людей землі і єдності людства. Провісником нової віри вважають Мірзу Алі Мухаммеда/1819-1850/, голову однієї з шиїтських сект Персії, який прийняв титул Баб /врата/. Засновник віри - Баха-Ула /Слава Господня/. У Персії перші прихильники бахаї зазнавали найжорстокіших переслідувань.

Достатнє уявлення про цю релігію дає книга Дж. Есслемонта "Баха-Ула и новая эра", де розповідається не тільки про Бахаї, але й про її засновників, їхній життєвий і творчий шлях. Автор докладно зупиняється на найважливіших життєвих проблемах, з якими стикається кожна людина з погляду релігії Бахаї: це пошуки істини і свободи, проблеми здоров"я і лікування, взаємин між чоловіком і жінкою, проблеми миру на планеті і шляхи розвитку світової цивілізації. Дж. Есслемонт розкриває зміст вчення Баба: кожній великій історичній епосі відповідає своєрідна релігія, котра не тільки освячує загальним розумінням порядки і закони, що склалися, але й приховано регулює напрям розвитку світової історії. Коли певна релігія завершує свою місію, і суспільні закони старіють, у світі починають панувати жорстокість і несправедливість, а люди прагнуть радикальних змін. Саме тоді як втілення Бога з"являється новий Пророк, який пропонує людству нові закони буття, фіксуючи їх у священних книгах, і через власне мучеництво сприяє утвердженню нового мислення. "Всі релігії, - вчив Баб, - це воля одного й того ж Бога, але вона відбивається у суспільстві, що змінюється відповідно до рівня інтелекту людства". Священні книги удосконалюються пророками, що змінюють один одного: Крішна, Авраам, Зороастр, Мойсей, Будда, Ісус, Мухаммед. На думку автора, нині настав час Нового Пророка. Нова релігія змінює тлумачення основних релігійних понять. Послідовники Бахаї вважають, що поняття "пекло" означає суспільство зла і насильства, в якому люди наживаються шляхом обману, експлуатації, "рай" - це установка людства на любов і добро. Ідея рівності і братерства людей - одна з головних у вченні Бахаї, але Пророк застерігав своїх послідовників від спроб завоювання справедливості насильницьким шляхом. Власне кажучи, вчення і заповіді цієї віри повторюють заповіді традиційних релігій. Віра Бахаї також стверджує єдність науки і релігії. Як твердять її апологети, наука відкриває фізичні закони, релігія - духовні. Розум - це божественний дар, а наука - плід розуму.

Завдяки своєму гуманістичному спрямуванню віра Бахаї ще на початку XX століття знайшла чимало прибічників у царській Росії, нею особливо цікавилась діячі культури, зокрема Л.М.Толстой. Саме тоді в Ашхабаді послідовники віри Бахаї збудували свій перший у світі храм /пізніше зруйнований/.

У 1994-1995 рр. релігійні общини Бахаї розпочали свою активну діяльність у багатьох містах України, особливо у великих культурних та промислових центрах: Києві, Одесі, Донецьку, де

проводять релігійну і культурно-просвітницьку роботу.

○

Книги, що вважаються священними в нетрадиційних релігіях, а також їхня пропагандистська література для більшості читачів були донедавна невідомі. Як і священні книги традиційних релігій, вони були під негласною забороною, а тому й не видавалась. Їх переклади з"явилися лише останнім часом і одразу привернули увагу читачів як щось зовсім нове і раніш незнане. Деякі з цих книг наш читач, що вперше знайомиться з такою літературою, може сприйняти як одкровення. Зазвичай, в літературі такого типу присутній високий духовний пафос. Як правило, вона вчить добру, духовному самовдосконаленню, любові до ближнього, засуджує насильство, невігластво й інші людські вади. Разом з тим, бібліотекар повинен пам"ятати про те, що це специфічна література. При використанні її в роботі з читачами, особливо юнацтвом, треба враховувати, що вона може впливати на свідомість, а почасти, і підсвідомість, і стати чинником нездеж этної поведінки. Особливо це стосується літератури, яка пропагує різного роду психічні вправи, що мають значний вплив на свідомість.

Певна річ, не може бути й мови про заборону такої літератури. Освічена людина завжди знайде в ній раціональне зерно, цікаві філософські і світоглядні концепції, оригінальні гіпотези. Така література збуджує думку, змушує по-новому осмислювати процеси нашого життя, закони буття. У пошуках істини людство приречене і на ніальні відкриття і на трагічні помилки. І лише час і історія зможуть розставити все на своє місце.

Поширення впливу нетрадиційних культів, пов"язане з їхньою легалізацією і активізацією діяльності, викликало появу численних статей в пресі. Засоби масової інформації неодноразово виступали також з приводу негативного впливу деяких нетрадиційних релігій на свідомість вірних. Але зауважимо, що, пам"ятаючи про Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації" і про право громадян на одержання вичерпної інформації, бібліотека зобов"язана забезпечити читачам вільний доступ до всієї наяв-

ної літератури, включаючи і літературу, видану згаданими релігійними організаціями.

Основна сфера використання в бібліотеці літератури, про яку йшлося у посібнику, - інформаційна та індивідуальна робота з читачем. У масовій роботі літературу про нетрадиційні релігії доречно використовувати разом з іншою релігієзнавчою літературою, наприклад, у книжковій виставці "Людина перед лицем вічності: Світові релігії і священні книги", що запропонована у попередньому випуску нашого посібника. Книги і статті про нетрадиційні релігії можуть стати у нагоді в роботі читацького клубу, або при підготовці лекторію, де можна використати літературу з обох випусків "Розкриття фондів...".

Орієнтовна програма лекторію "Світові релігії: Духовний пошук людства".

1. Становлення християнства в Україні: історія і сучасність.
2. Іудаїзм в Україні: витоки і розвиток.
3. Іслам: нова сторінка історії.
4. Нетрадиційні релігії: пошуки нової віри.
5. Біблія - священна книга християн.
6. Коран - священна книга мусульман.
7. Талмуд - священна книга іудеїв.
8. Священні книги релігій сходу /буддизм, індуїзм/.
9. Священні книги в системі загальнолюдської культури: мистецтво, література, філософія.
10. Вільнодумство й атеїзм в історії і культурі народів світу.
11. Віра та знання в сучасному суспільстві: пошуки нової світоглядної концепції в переддень XXI століття.

Звичайно, така програма може бути реалізована лише силами фахівців і при наявності відповідної літератури.

Літературу про нетрадиційні релігії можна використовувати в роботі філософських, релігієзнавчих гуртків, наприклад, у засіданнях, присвячених морально-етичним, філософським та іншим темам духовного змісту.

Якщо читачі виявляють зацікавленість, можна підготувати виставки: "Що таке нетрадиційні релігії?", "Рух Харе Крішна в Україні" тощо.

В контексті бібліотечних заходів, присвячених темі духовності, можна провести низку оглядів літератури про нетрадиційні релігії.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Бібліографічний список

ЄЛЕНСЬКИЙ В. Скільки релігій в Україні? // Людина і світ. - 1996. - № 6. - С. 2-9.

РЕЛІГІЙНІ організації України // Людина і світ. - 1994. - № 10. - С. 10-11.

РЕЛІГІЙНІ центри України // Людина і світ. - 1994. - № 3-4. - С. 10-11.

СЕРЕДА В. У пошуках злагоди // Політика і час. - 1995. - № 6. - С. 26-29.

О

АРЄСТОВ В.М., ШУДРИК І.О. Нетрадиційні релігії: суть і спрямування. - К.: "Знання" УРСР, 1990. - 48 с. - /Сер. 2, "Світогляд"/.

У брошурі мова йде про нетрадиційні релігії, що виникли у другій половині XX ст. Автори аналізують причини появи нових культів, викладають догми та ідеологію найбільш поширених: Руху "Харе Крішна", дзен-буддизму, Руху товариства трансцендентальної медитації, Церкви сайєнтології та інших, наводять характеристику діяльності неомістичних культів у СРСР.

ВЕРНИТЕ наши души // Огонек. - 1995. - № 19. - С. 45-51.

Добірка статей про антигромадську діяльність нетрадиційних релігій таких, як АУМ Сінрікьо /"Горе от АУМа". - С. 46-47/, Церква уніфікації /"Зачеты по научному му-

низму". - С. 47/, Церква сайєнтології /"Рон Хаббард умел прятать концы в воду". - С. 48-49/, "Біле братство" /"Как 144 тысячи исмаилиан не попали в рай". - С. 49/, секта тантристів /"Голая вера". - С. 50/. Наводяться думки експерта.

ВОЛОДАРСЬКА Н. Захистити молодь від негативних впливів релігійних сект // Рідна шк. - 1996. - № 2. - С. 75-76.

Автор вказує на причини виникнення сектантства, розповідає про методи вербування до сект, наводить типові ознаки їхньої діяльності.

ГРЕЧИШНИКОВ С.Е. Поиск надежды и дух утешения: Очерки по истории религии. - М.: Изд-во МСХА, 1991. - 94 с.

У розділі "Нетрадиційні релігії" автор подає загальну характеристику нетрадиційних релігій, вказує на причини їх розповсюдження, пропонує класифікацію і називає найбільш поширені течії, що виникли на основі християнства, буддизму та індуїзму.

ГРИГУЛЕВИЧ И.Р. Пророки "новой истины": Очерки о культах и суевериях современного капиталистического мира. - М.: Политиздат, 1983. - 300 с.

Автор показує витоки і сутність нетрадиційних культів, розповсюджених у країнах Західної Європи і США. Перед читачем постає картина найрізноманітніших угрупувань від сатанинських сект і клубів чаклунів до об"єднань, що займаються астрологією та спіритизмом. Автор виступає з позицій радянської ідеології, проте у книзі зібрано великий фактичний матеріал, і саме тому ми пропонуємо її увазі читачів.

ЄЛЕНСЬКИЙ В. Доженемо і переженемо Африку? Про новітні релігійні течії в Україні // Людина і світ. - 1994. - № 9. - С. 6-9.

Стаття знайомить з поширеними в Україні новими культами, розповідає про суспільно-політичні передумови їх виник-

нення, одна з яких - активна діяльність закордонних місіонерів. Автор зазначає, що "нація, яка постає перед проблемами буттєвого виміру, може віднайти сили для її розв"язання, спираючись лише на власну традицію"

ИГНАТЬЕВ И.П. Как стать Буддой. - Л.: Лениздат, 1991. - 105 с. : ил.

У книзі кандидата філософських наук І.П.Ігнатьєва розповідається про традиційне східне розуміння та сучасну західну інтерпретацію віровчень дзен-буддизму, Руху "Харе Крішна", Дайцзи та ци-гун. Автор намагається дати об"єктивну оцінку нетрадиційним культам, показуючи як негативні, так і позитивні риси цього явища.

МАЛЫШИНА В. Под крышей дома своего: Не принимайте тоталитарных сектантов // Огонек. - 1990. - № 11. - С. 34-35.

МИТРОХИН Л.Н. Религии "Нового века". - М.: Сов. Россия, 1985. - 157 с.

Релігієзнавець, доктор філософських наук Л.Н.Митрохін описує нетрадиційні релігії, що діяли в країнах Заходу в 80-і роки. Автор докладно зупиняється на найбільш поширених, таких, як Церква сайєнтології, Рух "Харе Крішна", Церква уніфікації, Місія божественного світила. У своєму ставленні до цих релігій автор виступає з позицій марксистської ідеології, проте інформація про діяльність цих культів буде корисною і для сучасного читача.

О ПСЕВДОХРИСТИАНСКИХ сектах, неоязычестве и оккультизме: Определение Архиерейского Собора Русской Православной Церкви // Москва. - 1995. - № 8. - С. 206-208.

Про ставлення РПЦ до нетрадиційних релігій.

САЛИНА В. Секты: Спасение без пощады // Крестьянка. - 1995. - № 12. - С. 26-29.

У статті йдеться про негативний вплив сект на психіку і долю молодих людей, що стали їхніми членами.

ТКАЧЕВА А.А. Детективы духа: Индийский мистицизм, что в нем есть и что в нем ищут. - М.: Знание, 1990. - 60 с. - /Новое в жизни, науке, технике. Сер. "Молодежная: Взгляды, дела, проблемы"; № 10/.

Автор розповідає про найбільш поширені на Заході рухи та об"єднання, про нетрадиційні культи, що виникли на основі східних релігій - буддизму та індуїзму, аналізує причини популярності неомістичних вчень серед певної частини молоді, ділиться своїми враженнями від зустрічей з прихильниками нових культів.

ФАЛИКОВ Б.З. Неоиндуизм и западная культура. - М.: Наука, 1994. - 200 с.

У цьому академічному виданні розглядаються взаємозв"язки західної культури й індуїзму та розповсюдження неоіндуїзму в країнах Заходу. Детально аналізуються релігійні вчення, що виникли на основі індуїзму, зокрема крішнаїзму, показано його історичні витоки.

ФАЛИКОВИЧ Л. Неорелігії: Поява і стосунки з державою // Рідна шк. - 1992. - № 2. - С. 72-74.

Автор, кандидат філософських наук, подає класифікацію нетрадиційних релігій, що поширені в Україні, та порівняльну характеристику послідовників неорелігій на Заході і в Україні.

ШАШКОВА Т. Гром уже грянул // Крестьянка. - 1995. - № 12. - С. 29.

В статті йдеться про антигромадську діяльність деяких релігійних сект.

МАХАБХАРАТА; РАМАЯНА: Сокр. пер. с санскр. / Авт. вступ. ст. П.Гранцер. - М.: Худож. лит., 1974. - 605 с. - /Б-ка всемир. лит./.

БХАГАВАДГІТА / Пер. М.Ільницький // Всесвіт. - 1981. - № 11. - С. 137-155; 1991. - № 4. - С. 121-141.

БХАГАВАД-ГИТА: Песнь господня / Под ред. В.В.Антонова; Ассоциация Йоги СССР. - 2-е изд., с уточнениями. - М., 1991. - 63 с.

ДІДКІВСЬКА Г. Повна вогню промова "Бхагавадгіти" // Всесвіт. - 1991. - № 4. - С. 141-147.

СЕМЕНЦОВ В.С. Бхагавадгита в традиции и в современной научной критике. - М.: Наука, 1985. - 236 с.

У додатку до книги вміщено переклад Бхагавад-Гіти, зроблений автором.

СЕРЕБРЯКОВ І. Бхагавадгіта і сучасність // Всесвіт. - 1981. - № 11. - С. 156-160.

А.Ч. БГАКТІВЕДАНТА Свамі Прабгупада. Бгагавад-Гіта як вона є: В оригінал. санскрит. текстами, транслітерацією кирилицею, послівним пер., літ. пер. та поясн. -[К.]: Бгактіведанта Бук Траст, 1990. - 918 с.

А.Ч. БХАКТИВЕДАНТА Свами Прабхупада. Бхагавад-Гита как она есть: Полн. изд. с подлин. санскрит. текстами, рус. транслитерацией, дослов. и лит. пер. и подроб. коммент. - Москва; Ленинград; Калькутта; Бомбей; Нью-Дели: Бхактиведанта Бук Трас, 1986. - 832 с.

А.Ч. БГАКТІВЕДАНТА Свамі Прабгупада. До висот свідомості Крішни. - [К.]: Бгактіведанта Бук Траст, 1991. - 75 с.

А.Ч. Бгактіведанта Свамі Прабгупада. Досконалі запитання. Досконалі відповіді / Вступ. ст. Б.Кохен. - М.; Л.; Калькутта; Бомбей; Нью-Дели, 1993. - 94 с.

А.Ч. Бхактиведанта Свами Прабхупада. Жизнь происходит из жизни. М.; Л.; Калькутта; Бомбей; Нью-Дели: Бхактиведанта Бук Траст, 1991. - 207 с.

А.Ч. Бхактиведанта Свами Прабхупада. Легкое путешествие на другие планеты. - 3-е изд., перераб. - М.; Л.; Калькутта; Бомбей; Нью-Дели: Бхактиведанта Бук Траст, 1991. - 96 с.

САТСВАРУПА ДАС ГОСВАМИ. Прабхупада. Человек Святой. Его жизнь. Его наследие. - СПб.: Бхактиведанта Бук Траст, 1993. - 507 с.

ГРЕЧИШНИКОВ С.Е. Движение Харе Кришна // Поиск, надежды и дух утешения: Очерки по истории религии. - М., 1991. - С. 78-82.

ЛЕКША ДАС /РОМАНЮК Л./. Рятують віра і любов // Укр. культура. - 1995. - № 9-10. - С. 22-23.

Автор розповідає про діяльність в Україні 46 громад Товариства Свідомості Крішни, що проводять благодійну та культурно-просвітницьку роботу, пропагуючи ведичну філософію і культуру.

НАЛИВАЙКО С. Крішна і Україна // Людина і світ. - 1994. - № 1-2. - С. 34-37.

РОТОВСЬКИЙ А. "Харе Крішна...": Крішнаїзм у сучасному духовному житті // Людина і світ. - 1991. - № 8. - С. 47-54.

РУЩАК О. Куди веде лотосостопний бог? Роздуми після дискусії з групою послідовників Руху "Харе Крішна" // Ранок. - 1988. - № 6. - С. 10-13.

○

БОДЕНЧУК В. Силенкова віра в Дажбога // Молодь України. - 1994. - 4 серп. /№ 68/.

Л.Силенко у бесіді з київським журналістом викладає свої погляди на національну віру українців, самодостатність нації як такої, що має право на свій власний шлях в історії і духовному розвитку людства.

БОНДАРЕНКО В., КАРДАЦУК М. "Дажбоже наш, ми вірнії внуки твої..." : Особливості РУНвіри, її культу й церковної організації // Людина і світ. - 1991. - № 7. - С. 15-21.

ЛОЗКО Г. Українське язичництво. - К.: Укр. центр духовної культури, 1994. - 96 с.

Автор робить спробу систематизувати давні вірування нашого народу, подає праукраїнський язичницький календар та праслов"янський іменослов. На думку автора, відродження і оновлення язичницької віри - вимога часу. Г.Лозко також повідомляє про заснування 1993 р. у Києві Громади українських язичників.

МІНЯЙЛО Б. Що таке РУНвіра? // Укр. культура. - 1991. - № 10. - С. 14-15.

МУРОВИЧ Л. Передмова до книги Володимира Шаяна "Віра предків наших" // Укр. світ. - 1994. - № 1-2. - С. 29-30.

СИЛЕНКО Л. Мага Віра // Наука і суспільство. - 1991. - № 10. - С. 52-58.

СИЛЕНКО Л. Родинний світ у РУНвірі // Жінка. - 1993. - № 3. - С. 12-13.

30-ЛІТТЯ.РУНвіра. Силенкова віра в Дажбога. 1964-1994 // Самобутня Україна. - 1994. - № 331-333. - С. 3762-3791.

ШАЯН В. Проблема української віри // Укр. світ. - 1994. - № 1-2. - С. 17-20.

○

ХАББАРД Л.Р. Дианетика: Современная наука духовного здоровья: Учебник по дианетике: Пер. с англ. - М.: Воскресенье, Нью Паблинайшес Груп, 1983. - 576 с.

ХАББАРД Л. Проблемы работы. - М.: АО "Изд. группа Нью Эра". 1994. - 164 с.

МИТРОХИН Л.Н. Саиентология: Фантастику - в бизнес // Религии "нового века". - М., 1985. - С. 114-143.

○

БОНДАРЕНКО В., ЄЛЕНСЬКИЙ В. Коли вітер гуляє надворі // Людина і світ. - 1994. - № 2. - С. 2-5.

В статті, зокрема, йдеться про "Біле братство". Автор розглядає характерні риси цього явища, приділяючи увагу засновнику секти.

КАЛИТА Р.В. Чекаємо на білого вершника: [Про осередок "Великого Білого братства" у Києві] // Укр. культура. - 1991. - № 11. - С. 18-19.

ЛОЗИНСЬКА О. Чи знайде міліція "царя земного"? // Ранок. - 1993. - № 1. - С. 12-13.

НИКИТИН И.П. Белое братство "Юсмалос" // Этногр. обозрение. - 1995. - № 2. - С. 128-140.

ОКОЛІТЕНКО Н. "Зомбі" - реальність. Що далі? // Рідна шк. - 1994. - № 11. - С. 2-6; Ранок. - 1993. - № 3. - С. 12-13.

○

ГОЛОВНИН В. Звонок от бога Шивы: [О секте АУМ Синрикё] // Эхо планеты. - 1995. - № 14. - С. 7-11.

КОЛОСОВСКАЯ О. Секта: [АУМ Синрикё] // Смена. - 1995. - № 6. - С. 74-85.

○

РАДОШЕВСКИЙ Д. Бахаизм - религия будущего // Если. - 1991. - № 1. - С. 66-67.

САВІНА І. "Будь радістю для засмучених": Віра Бахаї // Людина і світ. - 1994. - № 7. - С. 21-24.

ЭССЛЕМОНТ Дж.Э. Баха-Ула и новая эра. - Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1991. - 304 с.

матеріали
на допомогу
бібліотекареві

розкриття фондів релігійної літератури

випуск 2

НЕТРАДИЦІЙНІ РЕЛІГІЇ

Міністерство
культури й мистецтв України

●

Одеська державна
наукова бібліотека імені М. Горького

РОЗКРИТТЯ ФОНДІВ РЕЛІГІЙНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Випуск II

Нетрадиційні релігії

Матеріали
на допомогу бібліотекарям

Упорядник
Г.В. Устиманіна

●

Одеса
1996

ДО ЧИТАЧА

У попередньому випуску посібника "Розкриття фондів релігійної літератури" /1993/ йшлося про священні книги трьох світових релігій - християнства, ісламу, іудаїзму та про присвячену їм літературу. Але в Україні окрім цих трьох конфесій існують так звані нетрадиційні релігійні культи - вони з"явилися порівняно недавно і легалізували свою діяльність останніми роками. У черговому випуску посібника, який ми пропонуємо увазі бібліотечних працівників, наведено короткі характеристики найбільш поширених у нашій країні нетрадиційних культів, а також оглянуто літературу на цю тему. Вміщено список літератури, що вийшла друком протягом 1985-1995 рр. Посібник розрахований на бібліотечних працівників для самоосвіти і роботи з читачами.

●

Відповідальний редактор
Л.О. Жирнова

●

Рецензент
П.К. Лобазов,
професор Одеського державного
університету імені І.І. Мечникова

●

Редактор
І.С. Шелестович

© Г.В. Устюжаніна,
Упорядкування, 1996.

Нетрадиційні релігії /або культи/ - це термін, який використовується для визначення культів і вірувань, що виникли в 60-70-х роках нинішнього століття на Заході, а згодом поширились і у нас. Поява нових культів, часом екзотичних і шокуючих, була, певною мірою, формою соціального протесту проти духовних цінностей сучасного суспільства. Хвилі нових культів завжди виникали на грунті соціально-економічних потрясінь - цей процес ми спостерігаємо в країнах Східної Європи, зокрема в Україні. Основний контингент прихильників нетрадиційних культів становить молодь, переважно, освічена, її потяг до релігійної екзотики - це пошук нових духовних орієнтирів. Важливим фактором появи нетрадиційних культів і модернізації традиційних є й прагнення привести у відповідність до вимог часу догми й цінності ортодоксальної релігії. Прихильники нових релігій намагаються знайти сенс життя в еклектичних вченнях, що є сумішшю елементів різних релігій - християнства, буддизму, індуїзму, ісламу, а також оккультизму, теософії, антропософії - і відповідають їхньому культурному й освітньому рівню. Часто це є спробою створити культ підсвідомого, де головним є інтуїція і інстинкт, що особливо притаманне релігійним вченням Сходу. Вважається, що переживання незвичних станів, просвітлена свідомість, інтуїтивне і божественне прозріння начебто можуть дати відповідь на питання буття. Мета таких релігій - глибоко укорінити містичний досвід в масах. Особливо привабливим у нетрадиційних релігіях, зокрема у східних культах, для їхніх прихильників є те, що вони вимагають від людини спроб, змінюючи свою свідомість, творити себе, здійснити свою внутрішню "таку революцію", відкидаючи церковні догмати.

З одного боку форми діяльності нових культів, система їх-

ньої аргументації, найбільш типові сюжети та символи відтворюють специфіку традиційних релігій, більшість з них спирається на священні книги традиційних релігій, хоча тлумачить їх на свій кшталт. З іншого боку, нетрадиційні релігії відрізняються від звичних конфесійних форм спілкування своїми організаційними принципами, стосунками між людьми - відсутні жорсткі організаційні структури, а цілісність забезпечується індивідуальним спілкуванням. Форми їхньої організації - це "сім"ї", "братства", "комуни", "ашрами" /монастирі/. Групу віруючих, як правило, очолює "вчитель", гуру, новоявлений пророк.

Сучасні вчені-релігієзнавці класифікують нові культи в залежності від їхнього походження. Так, американський вчений Т.Роззак виділяє 145 напрямів нетрадиційних релігійно-містичних вірувань, український релігієзнавець В.Єленський - 8, російський С.Гречишников - 12 течій.

Визначимо найбільш характерні:

- культи, що продовжують традиції східних азіатських релігій: буддизму, індуїзму. /Рух Харе Крішна, Міжнародне товариство трансцендентальної медитації та ін./;
- віровчення, що виникли на основі християнства /церква Сан М"юна Муна, Рух Ісуса, Церква уніфікації, Діти бога та ін.;
- синтетичні релігії, що ставлять за мету поєднати світові релігії /напр., віра Бахаї/;
- неоязичники /напр., РУНВіра/.

Крім того, існують містико-оздоровчі групи, теософські, антропософські течії, сцієнтистські рухи /від лат. scientia - знання/, які на думку деяких вчених посідають проміжне місце між релігією і філософією.

Позаяк більшість нетрадиційних релігій має ознаки різних напрямів, природно, що ця класифікація є певною мірою умовною.

У нашому посібнику мова йтиме про найбільш поширені культи, які репрезентують різні течії і напрями.

О

Серед нових культів в Україні найбільш поширеним є Міжнародне товариство свідомості Крішни, або, як ще його називають, Рух "Харе Крішна", який є яскравим прикладом розвитку східної релігійної традиції. Товариство засноване 1968 р. у США місіонером з Індії, відомим під ім"ям Бгактіведанта Свамі Прабхупада. В індуїзмі Крішна не є головним богом, він має людську подобу та поважається як легендарний герой, численні зображення Крішни, який грає на дудочці, прикрашають індуїстські храми. Відповідно ж до віровчення крішнаїтів Крішна - верховний персоніфікований бог, першопричина усього, що існує /багаторазове повторення мантри на честь Крішни сприяє нібито стану єднання віруючого з богом/. Від раннього індуїзму вони запозичили систему головних понять: "карма" - закон впливу на долю людини його добрих і злих діянь, "інкарнація" - втілення Абсолюту в матеріальній формі та ін., але вийшовши за межі індуїзму, крішнаїзм став релігією наднаціональною.

Прабхупада народився у Калькутті 1896 р., з 1950 р. присвятив своє життя релігійній діяльності. Він випустив понад 60 томів перекладів і оглядових нарисів з індійської класики у галузі філософії й релігії та коментарів до них. Міжнародне товариство свідомості Крішни, засноване нам у США, має освітні та культурні центри у багатьох країнах світу. Видавництво Бгактіведанта, засноване 1972 р., з успіхом розповсюджує книги "вчителя", перекладені багатьма /понад 50/ мовами світу.

Священною книгою крішнаїтів є широко відома пам"ятка індійської культури - "Бгагавад-Гіта", одна із священних книг індуїзму. "Бгагавад-Гіта"[1] /в перекладі з санскриту "пісня господня"/, найважливіша частина давньоіндійського епосу Махабхарата, створена приблизно в III ст. до н.е. Це один із найвідоміших філософських творів давньої Індії, який має для її історії те ж значення, що і Новий Заповіт для західної цивілізації. В ній відбито цілісне уявлення індійців про такі філософські й релігій-

[1] Повний опис див. на с. 24.

ні категорії, як "людина", "бог", "сенс життя".

Сюжет Махабхарати - це історія народження, виховання і суперництва двох гілок царського роду, двоюрідних братів Кауравів та Пандавів. Перші - втілюють демонічну, другі - світлу, божественну основу. "У довгій низці подій, ускладнеїй нескінченними вставними епізодами, повчальними історіями, бесідами, настановленнями є одна точка, в котрій протистояння ворожих кланів досягає найвищої напруги. Це та мить, коли вороги після довгих років суперництва і взаємних образ, ненависті, замахів на життя, воєнних приготувань приводять свої величезні армії на ратне поле, шикують їх у бойовому порядку і перед тим, як кинутися у бій, замовкають і дивляться в обличчя один одному. В цей момент жахливої тиші і найбільш настійної рівноваги починається Бхагавад-Гіта"[1].

За формою цей твір - низка релігійно-філософських діалогів між одним з Пандавів - Арджуною і богом Крішною. Розмова відбувається перед битвою. Серед ворогів, з якими Арджуна повинен битися, він упізнає своїх друзів, родичів. Герой вагається, він непевний у своєму праві убивати, порушуючи закони життя. Крішна ж вчить бути вищим за земні прихильності і виконувати "вище призначення". Повчання Крішни виражається у формі "бесід", кожна з яких розкриває один із принципів "йоги". Послідовно перелічуються всі етапи сходження до вищої мудрості. Назви "бесід" визначають їхній зміст. Наприклад: бесіда 3 "Йога дії", бесіда 7 "Йога знання і його здійснення", бесіда 15 "Йога найвищого духу". Перемога над власними почуттями /напр., такими, як жадоба до багатства, егоїзм/ робить людину досконалою. Згідно з вченням Крішни люди приречені на безмежну кількість повторних народжень, але мають свободу волі - від вчинків кожного залежить, в "нижчих" чи "вищих" формах життя він буде існувати в наступному народженні. Вищі моральні якості людини - це покірливість, терпіння, служіння обов"язку. Світ образів "Бхагавад-Гіти", її своєрідна поетика, філософія, етика можуть стати своєрідним

---

[1] Семенцов В. Бхагавадгита в традиции и в современной научной критике. - М., 1985. - С. 6.

ключем для розуміння східної філософської традиції.

Перший європейський переклад /англійською мовою/ "Бхагавад-Гіти" з"явився 1785 р. 1788 р. з цього перекладу було зроблено вторинні переклади на французьку і російську мови. Європейські діячі культури віддали належне красі й величі поеми, раніше невідомим ідеям та образам. В.Гумбольдт 1826 р. писав про "Бхагавад-Гіту": це "найпрекрасніша, мабуть, єдина істинно філософська пісня, з тих, що існують на будь-якій мові". До "Бхагавад-Гіти" зверталися у своїй творчості Й.В.Гете і Г.В.Гегель, В.Гумбольдт, Р.У.Емерсон, Р.Ролан, В.І.Вернадський.

Новий український переклад "Бхагавад-Гіти" надрукував журнал "Всесвіт" /1981, № 11; 1991, № 4/. Як зазначено у редакційній примітці, це "перша спроба української інтерпретації "Бхагавад-Гіти".

Для тих, хто бажає познайомитися з "Бхагавад-Гітою" радимо спершу прочитати книгу: Семенцов В.С. Бхагавадгита в традиции и в современной научной критике. /М., Наука, 1985. - 234 с./. Автор присвятив вивченню "Гіти" багато років, переклав її і запропонував власне тлумачення пам"ятки індійської і світової культури. Книга цікава і корисна не лише фахівцям, знавцям цієї теми, але й широкому колу читачів.

У розділі "Загальний характер пам"ятки" можна ознайомитись з коротким викладом змісту, основною філософською концепцією "Бхагавад-Гіти", простежити її зв"язки з іншими частинами індійського епосу. Автор розповідає також історію створення пам"ятки, її європейських перекладів, а також її вивчення. Подальше знайомство з книгою В.С.Семенцова вимагає від читача більш глибокого проникнення в суть питання. У додатку вміщено переклад самої "Бхагавад-Гіти", зроблений автором, книга має бібліографічний покажчик літератури.

Послідовники Руху "Харе Крішна" дуже активно пропагують свою літературу, але замість класичної "Бхагавад-Гіти" вам запропонують твір Прабхупади "Бхагавад-Гіта як вона є". В яскравій обкладинці, видана як українською, так і російською мовами, вона являє собою виклад "Бхагавад-Гіти" з досить-таки широкими коментарями. Саме вони, вміщені після кожного вірша, розкривають суть

релігійних поглядів послідовників Крішни. Обсяг коментарів перевищує обсяг самої "Бгагавад-Гіти". Вони розраховані на сучасного читача і пристосовані до рівня людини, вихованої в традиціях західної цивілізації.

Засновник Руху "Харе Крішна" написав ще десятки книг пропагандистського змісту /їх розповсюджують самі крішнаїти/, деякі з них надходять до бібліотек. Як приклад можна навести книгу цього автора "До висот свідомості Крішни" /I/. Про її зміст свідчать назви розділів: "Людське життя чи життя тварини?", "Тяжка боротьба за щастя", "До миру в суспільстві", "Крішна, який він є".

О

Майже всі нині відомі нетрадиційні релігії мають наднаціональний характер. Зародившись в основному в країнах Заходу, вони знаходять своїх прихильників в Україні та інших країнах Східної Європи. РУНВіра - Рідна Українська Національна віра - явище суто українське, хоча виникла вона теж за кордоном, у США в 60-х роках нинішнього століття. Її засновник - наш співвітчизник Лев Силенко. Відомий історик, етнограф, шумеролог і філософ поставив за мету створити національну віру, використавши для цього загальноукраїнську міфологію і язичництво, а разом з тим сучасні філософські, етичні й світоглядні поняття. "Я гість Дажбожий, посланий до мого народу Духом Предків", - пише про себе Л.Силенко у своїй книзі "Мага віра", в якій викладено основи віровчення і яку послідовники РУНВіри вважають священною.

На відміну від язичницької дохристиянської віри РУНВіра визнає лише одного бога - Дажбога. Світ, за Л.Силенком, не є творінням Дажбога, він існує й існуватиме вічно, утримуваний у сучасному стані завдяки Дажбогові. Світ - триєдиний: Яв - світ матеріальний, Нав - світ духовний, Прав - світ законів і правил, і зображується у вигляді тризуба. РУНВірці підкреслюють гуманістичний характер своєї віри, оскільки в ній немає поняття кінця світу. Рай і пекло для її вірних - це стан душі.

РУНВіра має 17 заповідей, серед них, наприклад, такі: "Вір у себе", "Люби родичів своїх", "Жни для добра України". Із

східних релігій РУНВіра запозичила закони "правильного життя", що включають "правильне мислення", "правильне бажання", "правильне харчування" тощо. Основу свят і обрядів складають елементи культу древніх слов"ян. Як зазначає засновник нової віри, "РУНВіра - віра єднання людини з природою, вміння людини відчувати її душею". Відзначаються такі свята, як свято жайворонків, свято повернення птахів, свято першої борозни, зажинки та ін.

Твір "Мага Віра" складається з 52 розділів - 52 днів мислення. Журнал "Наука і суспільство" /1991, № 10/ надрукував фрагменти цієї книги. Перші два розділи присвячені стосункам між батьками й дітьми, між родичами. "Батько", "Мати", "Син" - це святі поняття, і духовна аура роду - родичів дає людині силу і наснагу в житті. Наведемо один з уривків: "Родичі вчили мене: "Не нарікай на погоду, на сонце, на людей, на світ. Не нарікай на життя, що воно не таке, як ти собі бажаєш, зроби сам, щоб воно було краще, вір у себе, і прямуючи до мета, перемагай усі труднощі". В тексті наводяться спогади дитинства, роздуми про духовність і мораль у стосунках між людьми. Великого значення набуває заклик до утвердження національної гідності через духовність, моральну чистоту, любов до своєї країни, народу, до природи і культури.

Треба відзначити, що "Мага Віра" написана в умовах еміграції. Політичні та ідейні тенденції цього твору - характерні для української діаспори 60-70-х років нашого століття, і Лев Силенко виступав як свідомий противник політичного ладу, що склався на нашій батьківщині на той час.

Осередки РУНВіри зареєстровані майже в усіх обласних центрах України.

Ті, хто бажає глибше вивчити проблему РУНВіри, повинні знати, що за кордоном існує дві течії послідовників української дохристиянської віри. Окрім тієї, що поширилася в Україні, є течія, започаткована вченим, філософом, санскритологом В.Шаяном /1908-1974/. Власне на його ідеях виникло вчення Л.Силенка, ставши потім окремою конфесією. З творами Шаяна та його однодумців знайомить часопис "Український світ" /1992, № 1, 2, 3-6; 1994, № 1-2/.

Однією з особливостей сучасного світосприйняття є спроба поєднати науку і релігію, і деякі нові культи існування вищих сил намагаються обгрунтувати науково. Засновники нових релігій часто апелюють до сучасних наукових знань, намагаючись вписати свої ідеї в масив сучасних наук. Так, Прабхупада постійно посилається на нові фізичні відкриття, Сан Мун виступає за уніфікацію всіх наук на базі свого вчення, Церква сайєнтології звертається до природничих наук. Релігієзнавець Митрохін писав: "Між наукою і релігією пролягла своєрідна нейтральна полоса, де вже відсутні забобони, але ще не створено цілісної теорії, здатної пояснити світ. Саме ця територія, як правило, стає притулком псевдонаукових теорій, що виступають у формі релігійних поглядів або квазірелігійних утворень, що посилаються на науку"[1]. Зразком такого релігійного об"єднання є Церква сайєнтології /від лат. scientia - знання/, заснована у 1955 р. у США Р.Хаббардом. Засновник нової віри намагався знайти себе в різних сферах діяльності: він здобув університетську освіту, служив у морській піхоті, працював у галузі фізики, математики, кібернетики, писав фантастичні оповідання. Заснуванню Церкви сайєнтології передувала праця над книгою "Діанетика"[2] /1951/, яка стала своєрідною "священною книгою" для послідовників сайєнтології. Діанетику сам Р.Хаббард визначає так: "Це чітко організована наука про мислення... вона містить терапевтичний метод, за допомогою якого можна вилікувати людину з гарантією повного одужання, вона відкриває в людині раціональність і можливість, що набагато перевищують середній рівень...". Твір складається з 3 книг. У першій автор викладає міркування щодо мети людського життя. Він стверджує, що в основі усіх наших вчинків лежить прагнення вижити. У другій книзі Хаббард обстоює думку, що джерелом захворювань є негативні записи нашої підсвідомості. Мозок людини,

1 Див.: Митрохин Л.Н. Религия нового века. - М.: Сов. Россия, 1985. - С. 122.

2 Наш читач має змогу познайомитись з російським виданням 1998 р. Повний опис див. на с. 27.

вважає автор, наче комп"ютер, записує всі явища життя, ці записи підсвідомо можуть відтворюватись і позначатися на здоров"ї, долі і вчинках людини. Через негативні записи пам"яті "...людина діє руйнівно, ірраціонально, ведучи війни, вбиваючи, знищуючи цілі народи" /с. 68/. Третя книга - про те, як позбутися негативних записів, а значить і захворювань за допомогою діанетики - спеціальної методики, розробленої Хаббардом. На думку автора, діанетика здатна зробити людину здоровою і щасливою. Свій оздоровчий метод він оцінює як відкриття у науці, яке може зробити досконалим не лише окрему людину, але і весь світ.

Хаббард організовував масові сеанси психотерапії, поступово вносячи в них містичний відтінок. Відомо, що психіка людини значно легше піддається впливу, якщо на неї діють від імені надприродних сил. Тому не дивно, що у 1955 р. з"являється книга "Сайєнтологія: основи мислення", в якій Р.Хаббард проголошує себе пророком нової істини, здатної перебудувати світ. Наскільки ці наміри були серйозними, свідчить те, що засновник нової віри навіть ввів нове літочислення, яке починається з року написання "Діанетики". Поява цієї книги знаменувала заснування нової віри - Церкви сайєнтології.

Рон Хаббард доклав чимало зусиль, щоб розповсюдити своє вчення у світі, він є автором праць і досліджень з сайєнтології. Останніми роками ці твори друкуються і російською мовою. Так, наприклад, 1994 р. у Москві вийшла друком книга "Проблемы работы"[1], в основу якої покладено праці Р.Хаббарда. Його власний вислів "Сайєнтологія - наука життя і має широке застосування" можна було б узяти за епіграф до цієї книги. Вона мало скидається на релігійну і більше нагадує поради психолога. Головна думка автора: щоб досягти успіху, треба навчитися контролювати себе і події навколо себе. Книга складається з розділів: "Як зберегти за собою робоче місце", "Як упорядкувати повсякденне трудове життя", "Секрет ефективності", "Життя як гра", "Як досягти успіху".

Починаючи з 90-х років Церква сайєнтології почала свій похід на завоювання посткомуністичного простору.

1 Повний опис див. на с. 27.

○

Серед нетрадиційних релігій існують і такі, що духовно поневолюють людину, здійснюючи контроль над усіма сторонами її життя і діяльності. Ці релігійні організації у релігієзнавстві називають тоталітарними. Серед найбільш відомих організацій цього типу - релігійні общини АУМ Сінрікьо і "Біле братство". Такі культи повністю відлучають людину, особливо молодь, від суспільства, батьків, навчання. З метою маніпулювання психікою молодої особи новоявлені гуру використовують гіпноз і інші психологічні методи впливу. Прихильники АУМ Сінрікьо, наприклад, і не приховували, що експериментували з медитацією і прямим впливом на психіку людини шляхом введення спеціальних препаратів та за допомогою комп"ютера. Як свідчить досвід, "розкодувати" людину, до якої ці методи застосовувалися, дуже важко, навіть досвідченому психіатрові. У багатьох країнах, зокрема, в Україні /в Києві/, батьки, чиї діти стали жертвами подібних сект, створюють спеціальні комітети, які намагаються протидіяти цим сектам.

Організація АУМ Сінрікьо була заснована в Японії 1989 р. Новий культ, створений Секо Асахарою, поєднував поклоніння індуїстському божеству Шиві з буддизмом, доповненим йогою та мудрованою медитацією. У розповсюдженій брошурі "Істинна віра АУМ. Запрошення на святу Істину" вчення виглядає цілком прийнятним: це і альтруїстична ідея спасіння всіх і кожного, і завдання постійного самовдосконалення. Від радикальних християнських сект вчення АУМ Сінрікьо запозичило віру про кінець світу, що станеться незабаром. Секо Асахара стверджував, що ще до 2000 р. розпочнеться нова всесвітня війна, яка буде нічим іншим, як війною нервово-паралітичних газів. Секта готувалася до хімічної війни, закупала хімікати і ліки, будувала очисні споруди при своїх культових будинках.

У 1992 р. Секо Асахара приїздив до Росії. Після кількох благодійних акцій і зустрічей з високопоставленими особами секта дістала доступ до засобів масової інформації, зокрема, до

радіо. Як повідомляв журнал "Эхо планеты", за щоденну трансляцію своєї програми на радіостанції "Маяк" керівництво секти сплачувало 800 тис. доларів на рік. Секта не скупалась на гучні рекламні кампанії, вона утримувала власний симфонічний оркестр із 100 музикантів, неодноразово орендувала спорткомплекс "Олімпійський" для масових медитацій, що сприяло поширенню її впливу. Апофеоз діяльності секти - жахлива акція в Токійському метро 1995 р., коли сотні пасажирів було отруєно.

Про діяльність секти докладно розповідають статті В.Головніна "Звонок от бога Шивы" і О.Колосовської "Секта"[1].

○

Зразком нетрадиційного тоталітарного культу, що увібрав у себе доктрини різних світових релігій: християнства, індуїзму, буддизму, є відоме "Велике Біле братство", що розпочало свою діяльність в Україні 1990 р. Його осередки існували і в інших країнах СНД. Засновник "Братства" Ю.Криворогов, математик, кібернетик, автор 14 праць у галузі кібернетики, біоенергетики та ін., проголосив себе "месією" і разом зі своєю обраницею М.Цвигун залучив до нової віри сотні молодих людей. Прийнявши нові імена, "божественна пара" стала уособленням святості і об"єктом поклоніння для своїх вірних. При цьому був використаний вже випробуваний сценарій: коли у 1954 р. південнокорейський євангеліст Сан Мюн Мун заснував Церкву уніфікації, його дружина виступила у ролі "матері" світобудови, сам Мун - у ролі "батька".

Посібниками, що роз"яснювали основи віровчення "Білого братства", на перших порах були листівки, газета, що видавалися "Братством". Засновник нової релігії написав і видав твори: "Вчення про фохат" /божественне світло/, "Пророцтво про кінець слов"янського народу", збірники "божественної" поезії. В своїх проповідях нові пророки посилалися на Біблію, біблійські книги

---

[1] Повний опис див. на с. 28.

Ісайї, Ієремії, Даніїла. Разом з тим вони оперували такими поняттями, як "карма", "аура", запозиченими в індуїзму, вдавалися до медитативної практики, що характерно для східних релігій. На відміну від багатьох нетрадиційних культів ця віра не визнавала інших віросповідань, оголосивши їх, як і світські інститути, демонічними.

Центральною засадою нової віри було твердження про близький кінець світу /призначався на 28.XI.98/. Спасінням від "кінця світу" міг бути лише вступ до "Білого братства". Віруючий в ім"я спасіння мусив кинути сім"ю, роботу, навчання. Пропагандистська діяльність секти виявилася, на жаль, надзвичайно ефективною: молоді люди кидали рідні домівки, збиралися у білий одяг і прямували до Києва зустрічати кінець світу.

Досить докладно про "Біле братство" розповідається в статті І.Нікітіна "Белое братство Юсмалос" /Этногр. обозрение, 1995, № 2/. Автор, що деякий час провів серед членів цієї секти, розповів про історію її створення, діяльність та основні догми вчення, він вважав, що арешт засновника "Братства" ще не означає остаточного припинення діяльності секти. Про це свідчить історія подібних сект на Заході.

О

Одним із популярних релігійних вчень у сучасному світі є віра Бахаї /понад 5 млн. послідовників/, фундаментальним для якої є принцип єдності, що полягає у визнанні існування бога для всіх людей землі і єдності людства. Провісником нової віри вважають Мірзу Алі Мухаммеда/1819-1850/, голову однієї з шиїтських сект Персії, який прийняв титул Баб /врата/. Засновник віри - Баха-Ула /Слава Господня/. У Персії перші прихильники бахаї зазнавали найжорстокіших переслідувань.

Достатнє уявлення про цю релігію дає книга Дж. Есслемонта "Баха-Ула и новая эра", де розповідається не тільки про Бахаї, але й про її засновників, їхній життєвий і творчий шлях. Автор докладно зупиняється на найважливіших життєвих проблемах, з якими стикається кожна людина з погляду релігії Бахаї: це пошуки істини і свободи, проблеми здоров"я і лікування, взаємин між чоловіком і жінкою, проблеми миру на планеті і шляхи розвитку світової цивілізації. Дж. Есслемонт розкриває зміст вчення Баба: кожній великій історичній епосі відповідає світова релігія, котра не тільки освячує загальним розумінням порядки і закони, що склалися, але й приховано регулює напрям розвитку світової історії. Коли певна релігія завершує свою місію, і суспільні закони старіють, у світі починають панувати жорстокість і несправедливість, а люди прагнуть радикальних змін. Саме тоді як втілення Бога з"являється новий Пророк, який пропонує людству нові закони буття, фіксуючи їх у священних книгах, і через власне мучеництво сприяє утвердженню нового мислення. "Всі релігії, - вчив Баб, - це воля одного й того ж Бога, але вона відбивається у суспільстві, що змінюється відповідно до рівня інтелекту людства". Священні книги удосконалюються пророками, що змінюють один одного: Крішна, Авраам, Зороастр, Мойсей, Будда, Ісус, Мухаммед. На думку автора, нині настав час Нового Пророка. Нова релігія змінює тлумачення основних релігійних понять. Послідовники Бахаї вважають, що поняття "пекло" означає суспільство зла і насильства, в якому люди наживаються шляхом обману, експлуатації, "рай" - це установка людства на любов і добро. Ідея рівності і братерства людей - одна з головних у вченні Бахаї, але Пророк застерігав своїх послідовників від спроб завоювання справедливості насильницьким шляхом. Власне кажучи, вчення і заповіді цієї віри повторюють заповіді традиційних релігій. Віра Бахаї також стверджує єдність науки і релігії. Як твердять її апологети, наука відкриває фізичні закони, релігія - духовні. Розум - це божественний дар, а наука - плід розуму.

Завдяки своєму гуманістичному спрямуванню віра Бахаї ще на початку XX століття знайшла чимало прибічників у царській Росії, нею особливо цікавились діячі культури, зокрема Л.М.Толстой. Саме тоді в Ашхабаді послідовники віри Бахаї збудували свій перший у світі храм /пізніше зруйнований/.

У 1994-1995 рр. релігійні общини Бахаї розпочали свою активну діяльність у багатьох містах України, особливо у великих культурних та промислових центрах: Києві, Одесі, Донецьку, де

проводять релігійну і культурно-просвітницьку роботу.

О

Книги, що вважаються священними в нетрадиційних релігіях, а також їхня пропагандистська література для більшості читачів були донедавна невідомі. Як і священні книги традиційних релігій, вони були під негласною забороною, а тому й не видавалась. Їх переклади з"явилися лише останнім часом і одразу привернули увагу читачів як щось зовсім нове і раніш незнане. Деякі з цих книг наш читач, що вперше знайомиться з такою літературою, може сприйняти як одкровення. Зазвичай, в літературі такого типу присутній високий духовний пафос. Як правило, вона вчить добру, духовному самовдосконаленню, любові до ближнього, засуджує насильство, невігластво й інші людські вади. Разом з тим, бібліотекар повинен пам"ятати про те, що це специфічна література. При використанні її в роботі з читачами, особливо юнацтвом, треба враховувати, що вона може впливати на свідомість, а почасти, і підсвідомість, і стати чинником нездеж этної поведінки. Особливо це стосується літератури, яка пропагує різного роду психічні вправи, що мають значний вплив на свідомість.

Певна річ, не може бути й мови про заборону такої літератури. Освічена людина завжди знайде в ній раціональне зерно, цікаві філософські і світоглядні концепції, оригінальні гіпотези. Така література збуджує думку, змушує по-новому осмислювати процеси нашого життя, закони буття. У пошуках істини людство приречене і на ідеальні відкриття і на трагічні помилки. І лише час і історія зможуть розставити все на своє місце.

Поширення впливу нетрадиційних культів, пов"язане з їхньою легалізацією і активізацією діяльності, викликало появу численних статей в пресі. Засоби масової інформації неодноразово виступали також з приводу негативного впливу деяких нетрадиційних релігій на свідомість вірних. Але зауважимо, що, пам"ятаючи про Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації" і про право громадян на одержання вичерпної інформації, бібліотека зобов"язана забезпечити читачам вільний доступ до всієї наяв-

ної літератури, включаючи і літературу, видану згаданими релігійними організаціями.

Основна сфера використання в бібліотеці література, про яку йшлося у посібнику, - інформаційна та індивідуальна робота з читачем. У масовій роботі літературу про нетрадиційні релігії доречно використовувати разом з іншою релігієзнавчою літературою, наприклад, у книжковій виставці "Людина перед лицем вічності: Світові релігії і священні книги", що запропонована у попередньому випуску нашого посібника. Книги і статті про нетрадиційні релігії можуть стати у нагоді в роботі читацького клубу, або при підготовці лекторію, де можна використати літературу з обох випусків "Розкриття фондів...".

Орієнтовна програма лекторію "Світові релігії: Духовний пошук людства".

I. Становлення християнства в Україні: історія і сучасність.

2. Іудаїзм в Україні: витоки і розвиток.

3. Іслам: нова сторінка історії.

4. Нетрадиційні релігії: пошуки нової віри.

5. Біблія - священна книга християн.

6. Коран - священна книга мусульман.

7. Талмуд - священна книга іудеїв.

8. Священні книги релігій сходу /буддизм, індуїзм/.

9. Священні книги в системі загальнолюдської культури: мистецтво, література, філософія.

I0. Вільнодумство й атеїзм в історії і культурі народів світу.

II. Віра та знання в сучасному суспільстві: пошуки нової світоглядної концепції в переддень XXI століття.

Звичайно, така програма може бути реалізована лише силами фахівців і при наявності відповідної літератури.

Літературу про нетрадиційні релігії можна використовувати в роботі філософських, релігієзнавчих гуртків, наприклад, у засіданнях, присвячених морально-етичним, філософським та іншим темам духовного змісту.

Якщо читачі виявляють зацікавленість, можна підготувати виставки: "Що таке нетрадиційні релігії?", "Рух Харе Крішна в Україні" тощо.

В контексті бібліотечних заходів, присвячених темі духовності, можна провести низку оглядів літератури про нетрадиційні релігії.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Бібліографічний список

ЄЛЕНСЬКИЙ В. Скільки релігій в Україні? // Людина і світ. - 1996. - № 6. - С. 2-9.

РЕЛІГІЙНІ організації України // Людина і світ. - 1994. - № 10. - С. 10-11.

РЕЛІГІЙНІ центри України // Людина і світ. - 1994. - № 3-4. - С. 10-11.

СЕРЕДА В. У пошуках злагоди // Політика і час. - 1995. - № 6. - С. 26-29.

О

АРЄСТОВ В.М., ШУДРИК І.О. Нетрадиційні релігії: суть і спрямування. - К.: "Знання" УРСР, 1990. - 48 с. - /Сер. 2, "Світогляд"/.

У брошурі мова йде про нетрадиційні релігії, що виникли у другій половині XX ст. Автори аналізують причини появи нових культів, викладають догми та ідеологію найбільш поширених: Руху "Харе Крішна", дзен-буддизму, Руху товариства трансцендентальної медитації, Церкви сайєнтології та інших, наводять характеристику діяльності неомістичних культів у СРСР.

ВЕРНИТЕ наши души // Огонек. - 1995. - № 19. - С. 45-51.

Добірка статей про антигромадську діяльність нетрадиційних релігій таких, як АУМ Сінрікьо /"Горе от АУМа". - С. 46-47/, Церква уніфікації /"Зачеты по научному му-

низму". - С. 47/, Церква сайєнтології /"Рон Хаббард умел прятать концы в воду". - С. 48-49/, "Біле братство" /"Как 144 тысячи исмаилиан не попали в рай". - С. 49/, секта тантристів /"Голая вера". - С. 50/. Наводяться думки експерта.

ВОЛОДАРСЬКА Н. Захистити молодь від негативних впливів релігійних сект // Рідна шк. - 1996. - № 2. - С. 75-76.

Автор вказує на причини виникнення сектантства, розповідає про методи вербування до сект, наводить типові ознаки їхньої діяльності.

ГРЕЧИШНИКОВ С.Е. Поиск надежды и дух утешения: Очерки по истории религии. - М.: Изд-во МСХА, 1991. - 94 с.

У розділі "Нетрадиційні релігії" автор подає загальну характеристику нетрадиційних релігій, вказує на причини їх розповсюдження, пропонує класифікацію і називає найбільш поширені течії, що виникли на основі християнства, буддизму та індуїзму.

ГРИГУЛЕВИЧ И.Р. Пророки "новой истины": Очерки о культах и суевериях современного капиталистического мира. - М.: Политиздат, 1983. - 300 с.

Автор показує витоки і сутність нетрадиційних культів, розповсюджених у країнах Західної Європи і США. Перед читачем постає картина найрізноманітніших угрупувань від сатанинських сект і клубів чаклунів до об"єднань, що займаються астрологією та спіритизмом. Автор виступає з позицій радянської ідеології, проте у книзі зібрано великий фактичний матеріал, і саме тому ми пропонуємо її увазі читачів.

ЄЛЕНСЬКИЙ В. Доженемо і переженемо Африку? Про новітні релігійні течії в Україні // Людина і світ. - 1994. - № 9. - С. 6-9.

Стаття знайомить з поширеними в Україні новими культами, розповідає про суспільно-політичні передумови їх виник-

нення, одна з яких - активна діяльність закордонних місіонерів. Автор зазначає, що "нація, яка постає перед проблемами буттєвого виміру, може віднайти сили для її розв"язання, спираючись лише на власну традицію"

ИГНАТЬЕВ И.П. Как стать Буддой. - Л.: Лениздат, 1991. - 105 с. : ил.

У книзі кандидата філософських наук І.П.Ігнатьєва розповідається про традиційне східне розуміння та сучасну західну інтерпретацію віровчень дзен-буддизму, Руху "Харе Крішна", Дайцзи та ци-гун. Автор намагається дати об"єктивну оцінку нетрадиційним культам, показуючи як негативні, так і позитивні риси цього явища.

МАЛЫШИНА В. Под крышей дома своего: Не принимайте тоталитарных сектантов // Огонек. - 1990. - № 11. - С. 34-35.

МИТРОХИН Л.Н. Религии "Нового века". - М.: Сов. Россия, 1985. - 157 с.

Релігієзнавець, доктор філософських наук Л.Н.Митрохін описує нетрадиційні релігії, що діяли в країнах Заходу в 80-і роки. Автор докладно зупиняється на найбільш поширених, таких, як Церква сайєнтології, Рух "Харе Крішна", Церква уніфікації, Місія божественного світила. У своєму ставленні до цих релігій автор виступає з позицій марксистської ідеології, проте інформація про діяльність цих культів буде корисною і для сучасного читача.

О ПСЕВДОХРИСТИАНСКИХ сектах, неоязычестве и оккультизме: Определение Архиерейского Собора Русской Православной Церкви // Москва. - 1995. - № 8. - С. 206-208.

Про ставлення РПЦ до нетрадиційних релігій.

САЛИНА В. Секты: Спасение без пощады // Крестьянка. - 1995. - № 12. - С. 26-29.

У статті йдеться про негативний вплив сект на психіку і долю молодих людей, що стали їхніми членами.

ТКАЧЕВА А.А. Детективы духа: Индийский мистицизм, что в нем есть и что в нем ищут. - М.: Знание, 1990. - 60 с. - /Новое в жизни, науке, технике. Сер. "Молодежная: Взгляды, дела, проблемы"; № 10/.

Автор розповідає про найбільш поширені на Заході рухи та об"єднання, про нетрадиційні культи, що виникли на основі східних релігій - буддизму та індуїзму, аналізує причини популярності неомістичних вчень серед певної частини молоді, ділиться своїми враженнями від зустрічей з прихильниками нових культів.

ФАЛИКОВ Б.З. Неоиндуизм и западная культура. - М.: Наука, 1994. - 200 с.

У цьому академічному виданні розглядаються взаємозв"язки західної культури й індуїзму та розповсюдження неоіндуїзму в країнах Заходу. Детально аналізуються релігійні вчення, що виникли на основі індуїзму, зокрема крішнаїзму, показано його історичні витоки.

ФАЛИКОВИЧ Л. Неорелігії: Поява і стосунки з державою // Рідна шк. - 1992. - № 2. - С. 72-74.

Автор, кандидат філософських наук, подає класифікацію нетрадиційних релігій, що поширені в Україні, та порівняльну характеристику послідовників неорелігій на Заході і в Україні.

ШАШКОВА Т. Гром уже грянул // Крестьянка. - 1995. - № 12. - С. 29.

В статті йдеться про антигромадську діяльність деяких релігійних сект.

МАХАБХАРАТА; РАМАЯНА: Сокр. пер. с санскр. / Авт. вступ. ст. П.Гранцер. - М.: Худож. лит., 1974. - 605 с. - /Б-ка всемир. лит./.

БХАГАВАДГІТА / Пер. М.Ільницький // Всесвіт. - 1981. - № 11. - С. 137-155; 1991. - № 4. - С. 121-141.

БХАГАВАД-ГИТА: Песнь господня / Под ред. В.В.Антонова; Ассоциация Йоги СССР. - 2-е изд., с уточнениями. - М., 1991. - 63 с.

ДІДКІВСЬКА Г. Повна вогню промова "Бхагавадгіта" // Всесвіт. - 1991. - № 4. - С. 141-147.

СЕМЕНЦОВ В.С. Бхагавадгита в традиции и в современной научной критике. - М.: Наука, 1985. - 236 с.
У додатку до книги вміщено переклад Бхагавад-Гіти, зроблений автором.

СЕРЕБРЯКОВ І. Бхагавадгіта і сучасність // Всесвіт. - 1981. - № 11. - С. 156-160.

АЧ. БГАКТІВЕДАНТА Свамі Прабгупада. Бгагавад-Гіта як вона є: З оригінал. санскрит. текстами, транслітерацією кирилицею, послівним пер., літ. пер. та поясн. -[Л.] : Бгактіведанта Бук Траст, 1990. - 918 с.

А.Ч. БХАКТИВЕДАНТА Свами Прабхупада. Бхагавад-Гита как она есть: Полн. изд. с подлин. санскрит. текстами, рус. транслитерацией, дослов. и лит. пер. и подроб. коммент. - Москва; Ленинград; Калькутта; Бомбей; Нью-Дели: Бхактиведанта Бук Трас, 1986. - 832 с.

А.Ч. БГАКТІВЕДАНТА Свамі Прабгупада. До висот свідомості Крішни. - [К.]: Бгактіведанта Бук Траст, 1991. - 75 с.

А.Ч. Бгактіведанта Свамі Прабгупада. Досконалі запитання. Досконалі відповіді / Вступ. ст. Б.Кохен. - М.; Л.; Калькутта; Бомбей; Нью-Дели, 1993. - 94 с.

А.Ч. Бхактиведанта Свами Прабхупада. Жизнь происходит из жизни. М.; Л.; Калькутта; Бомбей; Нью-Дели: Бхактиведанта Бук Траст, 1991. - 207 с.

А.Ч. Бхактиведанта Свами Прабхупада. Легкое путешествие на другие планеты. - 3-е изд., перераб. - М.; Л.; Калькутта; Бомбей; Нью-Дели: Бхактиведанта Бук Траст, 1991. - 96 с.

САТСВАРУПА ДАС ГОСВАМИ. Прабхупада. Человек Святой. Его жизнь. Его наследие. - СПб.: Бхактиведанта Бук Траст, 1993. - 507 с.

ГРЕЧИШНИКОВ С.Е. Движение Харе Кришна // Поиск, надежды и дух утешения: Очерки по истории религии. - М., 1991. - С. 78-82.

ЛЕКЕША ДАС /РОМАНЮК Л./. Рятують віра і любов // Укр. культура. - 1995. - № 9-10. - С. 22-23.
Автор розповідає про діяльність в Україні 46 громад Товариства Свідомості Крішни, що проводять благодійну та культурно-просвітницьку роботу, пропагуючи ведичну філософію і культуру.

НАЛИВАЙКО С. Крішна і Україна // Людина і світ. - 1994. - № 1-2. - С. 34-37.

РОТОВСЬКИЙ А. "Харе Крішна...": Крішнаїзм у сучасному духовному житті // Людина і світ. - 1991. - № 8. С. 47-54.

РУЩАК О. Куди веде лотосостопний бог? Роздуми після дискусії з групою послідовників Руху "Харе Крішна" // Ранок. - 1988. - № 6. - С. 10-13.

○

БОДЕНЧУК В. Силенкова віра в Дажбога // Молодь України. - 1994. - 4 серп. /№ 68/.

Л.Силенко у бесіді з київським журналістом викладає свої погляди на національну віру українців, самодостатність нації як такої, що має право на свій власний шлях в історії і духовному розвитку людства.

БОНДАРЕНКО В., КАРДАЦУК М. "Дажбоже наш, ми вірнії внуки твої..." : Особливості РУНвіри, її культу й церковної організації // Людина і світ. - 1991. - № 7. - С. 15-21.

ЛОЗКО Г. Українське язичництво. - К.: Укр. центр духовної культури, 1994. - 96 с.

Автор робить спробу систематизувати давні вірування нашого народу, подає праукраїнський язичницький календар та праслов"янський іменослов. На думку автора, відродження і оновлення язичницької віри - вимога часу. Г.Лозко також повідомляє про заснування 1993 р. у Києві Громади українських язичників.

МІНЯЙЛО Б. Що таке РУНвіра? // Укр. культура. - 1991. - № 10. - С. 14-15.

МУРОВИЧ Л. Передмова до книги Володимира Шаяна "Віра предків наших" // Укр. світ. - 1994. - № 1-2. - С. 29-30.

СИЛЕНКО Л. Мага Віра // Наука і суспільство. - 1991. - № 10. - С. 52-58.

СИЛЕНКО Л. Родинний світ у РУНвірі // Жінка. - 1993. - № 3. - С. 12-13.

30-ЛІТТЯ.РУНвіра. Силенкова віра в Дажбога. 1964-1994 // Самобутня Україна. - 1994. - № 331-333. - С. 3762-3791.

ШАЯН В. Проблема української віри // Укр. світ. - 1994. - № 1-2. - С. 17-20.

○

ХАББАРД Л.Р. Дианетика: Современная наука духовного здоровья: Учебник по дианетике: Пер. с англ. - М.: Воскресенье, Нью Паблинайшес Груп, 1983. - 576 с.

ХАББАРД Л. Проблемы работы. - М.: АО "Изд. группа Нью Эра". 1994. - 164 с.

МИТРОХИН Л.Н. Саиентология: Фантастику - в бизнес // Религии "нового века". - М., 1985. - С. 114-143.

○

БОНДАРЕНКО В., ЄЛЕНСЬКИЙ В. Коли вітер гуляє надворі // Людина і світ. - 1994. - № 2. - С. 2-5.

В статті, зокрема, йдеться про "Біле братство". Автор розкриває характерні риси цього явища, приділяючи увагу засновнику секти.

КАЛИТА Р.В. Чекаємо на білого вершника: [Про осередок "Великого Білого братства" у Києві] // Укр. культура. - 1991. - № 11. - С. 18-19.

ЛОЗИНСЬКА О. Чи знайде міліція "царя земного"? // Ранок. - 1993. - № 1. - С. 12-13.

НИКИТИН И.П. Белое братство "Юсмалос" // Этногр. обозрение. - 1995. - № 2. - С. 128-140.

ОКОЛІТЕНКО Н. "Зомбі" - реальність. Що далі? // Рідна шк. - 1994. - № 11. - С. 2-6; Ранок. - 1993. - № 3. - С. 12-13.

О

ГОЛОВНИН В. Звонок от бога Шивы: [О секте АУМ Синрикё] // Эхо планеты. - 1995. - № 14. - С. 7-11.

КОЛОСОВСКАЯ О. Секта: [АУМ Синрикё] // Смена. - 1995. - № 6. - С. 74-85.

О

РАДОШЕВСКИЙ Д. Бахаизм - религия будущего // Если. - 1991. - № 1. - С. 66-67.

САВІНА І. "Будь радістю для засмучених": Віра Бахаї // Людина і світ. - 1994. - № 7. - С. 21-24.

ЭССЛЕМОНТ Дж.Э. Баха-Ула и новая эра. - Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1991. - 304 с.